

BUITENLAND

In deze rubriek schrijven studenten over hun bijzondere ervaringen tijdens hun stages in het buitenland. Dit keer een verhaal van Marlies van Berkel. Zij zat van december 2008 tot maart 2009 in het Sengerema Designated District Hospital in Tanzania.

De grens tussen leven en dood

Onze laatste week in Sengerema Hospital in Tanzania is aangebroken. Ik heb 's ochtends de visite gedaan op de kinderafdeling. 's Middags is het rustig, dus besluiten Maartje en ik de vele zieke kinderen op te vrolijken door onze laatste ballonnen uit te gaan delen op de kinderafdeling. We lopen de kamers in waar veel bedden gevuld zijn met twee kinderen. Grote kinderoogen kijken ons aan terwijl wij de eerst ballonnen opblazen. Bed na bed verschijnt er een glimlach op de gezichten van de kinderen terwijl de ballonnen een bont schouwspel vormen in combinatie met de kleurige kanga's (doeken) die als beddengoed dienen. Terwijl we naar de tweede kamer lopen wordt ik

'Hadden we dit kind kunnen redden als ze eerder naar het ziekenhuis was gekomen?'

geroepen door een nurse: "Doctor, please come quick to the ICU." Ik loop snel met haar mee naar het kleine kamertje dat dienst doet als intensive care. Er staan vier bedden langs de kant en een tafel in het midden waar de kinderen op geprikt worden. Op de tafel ligt een uitgemergeld meisje van een jaar of twee dat zo overduidelijk al overleden is dat ik me moedeloos afvraag waarom de verpleging mij niet eerder heeft geroepen. Met de hoopvolle ogen van de ouders op mij gericht pak ik mijn stethoscoop uit mijn zak, wetende dat er verder niets is wat ik kan doen. De stilte in mijn oren bevestigt wat ik al wist op het moment dat ik binnen kwam lopen. Het meisje is overleden. In mijn beste Swahili condoleer ik de ouders en dek ik het kindje toe. Ondertussen komt mijn collega Maartje binnen, de glimlach die nog om haar lippen speelt van het uitdelen van de ballonnen vervaagt als ze ziet waar ik mee bezig ben. We kijken elkaar aan, niet te lang, want in ons beider ogen springen de tranen van frustratie die we voor nu weg moeten stoppen. De steeds terugkerende vraag die in mij op komt: hadden we dit kind kunnen redden als ze eerder naar het ziekenhuis was gekomen? Even later wordt het meisje in een draagdoek op de rug van moeder getild. Samen met haar man loopt ze de afdeling af, op weg naar huis om hun dochtertje te begraven. Wederom dringt tot mij door: ondanks al onze inspanningen wordt de grens tussen leven en dood in Afrika nog onnodig vaak overschreden. Maartje en ik kijken elkaar nog eens aan en lopen vervolgens met gemengde gevoelens arm in arm de afdeling op, terug naar de ballonnen en de glimlachende kindergezichten die ons het verdriet voor even doen vergeten.

'Als ik dood ben, ga ik naar het ziekenhuis'

Met Allerheiligen, op 1 november, is in het UMC St Radboud het monument onthuld voor de overledenen die hun lichaam beschikbaar hebben gesteld voor de medische wetenschap. Ruim zevenhonderd nabestaanden waren hierbij aanwezig. Deze grote opkomst geeft aan dat zij grote waarde hechten aan een plek om hun dierbare te eren.

GIJS MUNNICH

Jaarlijks komen in het Radboud zeventig à tachtig lichamen binnen van mensen die hun lichaam hebben geschonken aan het medisch onderwijs en onderzoek. De vader van Ceciel Rutten wist al heel lang dat hij zijn lichaam aan het UMC zou geven. 'Mijn vader is sinds 1957 28 keer opgenomen in het ziekenhuis en moest veel operaties ondergaan', vertelt Ceciel. 'Thuis stond altijd de weekendtas klaar, voor het geval hij plotseling weer opgenomen moest worden. Het ziekenhuis was voor mijn vader een vertrouwde plek. Begraven of gecremeerd worden, vond hij maar niets. Hij zei altijd: "Als ik dood ben, breng je mij maar weer naar het ziekenhuis". Hij heeft zijn lichaam ook uit dankbaarheid geschonken. Want zonder de medische wetenschap was hij al in 1957 overleden.' Vader Rutten kreeg dankzij de geneeskunde bijna vijftig jaar verlenging. Hij overleed in april 2008. Lichaamsdonors krijgen geen urn of graf, waar nabestaanden naar toe kunnen gaan. Dit gemis ervoer Ceciel, onverwachts,

we al veertig jaar voor ons anatomieonderwijs.' Het marmer van het kunstwerk is afkomstig van een oude snijtafel, die van 1955 tot 2006 dienst deed in de snijzalen van het UMC St Radboud. Op 1 november is het monument officieel onthuld door Rutten, in bijzijn van achthonderd mensen, onder wie ruim zevenhonderd nabestaanden. De middag, met sprekers en muziek, was een emotionele bijeenkomst voor de nabestaanden. 'Ik heb altijd al aangevoeld dat er veel animo zou zijn voor een herdenkingsmonument', zegt Van der Straaten. 'Als een donor komt te overlijden, moet het lichaam binnen 24 uur bij het anatomisch instituut zijn om het goed te kunnen conserveren. Veel nabestaanden hebben daarvoor nauwelijks tijd om afscheid te nemen. Een begrafenis of crematie is er niet. Dus is er ook geen plek om naar toe te gaan. Veel mensen blijven daardoor zitten met een onverwerkt rouwproces.'

Laatste wens

Er zijn ook nabestaanden die wel een afscheidsdienst organiseren. Bij het overlijden van Ceciels vader was op de dag van het afscheid een dominee aanwezig om het religieuze afscheid te verzorgen. Antropologe Sophie Bolt doet onderzoek aan de Radboud Universiteit naar lichaamsdonatie en de afscheidsrituelen daarbij. Ze heeft diverse herdenkingsbijeenkomsten bijgewoond van mensen die zich beschikbaar hebben gesteld voor de weten-

Ceciel Rutten: 'Ik miste een plek om tegen mijn vader te zeggen: ik blijf je herinneren en daarom ben ik hier.'

Foto: Flip Franssen

als heel intens. 'Het overviel me toen mijn vaders verjaardag dichterbij kwam. Ik kon letterlijk nergens naar toe om mijn gevoelens te uiten. Ik bleek tóch een plek te missen waar ik tegen hem kan zeggen: "Ik blijf je herinneren, daarom ben ik hier".'

Onverwerkt rouwproces

Die plek is er nu. Het monument staat voor het Anatomisch Museum: een vuurvogel vereeuwigd in brons, tegen een marmeren achtergrond. De maker van het kunstwerk is Joop van der Straaten. Als arts-anatoom en conservator van het Anatomisch Museum werkt hij al ruim veertig jaar met de preparaten van de lichaamsdonors. Zomer 2008 liep hij Ceciel Rutten tegen het lijf. 'Ze was bezig om voor haar vader een herdenkingsplek te creëren', vertelt Van der Straaten. 'Ik heb al sinds 2006 het plan voor een monument voor alle lichaamsdonors. Zij kwam met het idee om als symbool een feniks te gebruiken. Ik heb het krachtige beeld van deze vuurvogel gelijk overgenomen. Een feniks rijst op uit zijn as. Dit symboliseert de onvergankelijkheid. De beschikbaar gestelde lichamen zijn dat ook. Sommige preparaten gebruiken

schap. 'Nabestaanden bedenken allerlei manieren om toch de aanwezigheid van de overledene te voelen', vertelt Bolt. 'Ze zetten bijvoorbeeld een grote foto van degene neer of gebruiken dierbare voorwerpen. Bij een van de diensten stond de keukentafel van de overledene opgesteld, ergens anders de grote soepkom van oma. Want oma, dat was soep. Mensen nemen zo toch op een persoonlijke manier afscheid.' Het UMC St Radboud en het UMC Groningen zijn de enige academische centra in Nederland met een monument voor lichaamsdonoren. Dat van Groningen is bij een crematorium geplaatst. Het unieke van het monument in het Radboud is dat dit als enige in het instituut zelf staat. 'We eren de mensen op de plek waar ze naar toe zijn gebracht', aldus Van der Straaten. Voor Ceciel Rutten is het monument van grote betekenis. Op de overlijdensdag en de verjaardag van haar vader komt ze zeker een bloemstuk leggen. 'Deze plek toont ook dat we voldaan hebben aan de laatste wens van vader: hem afstaan aan de wetenschap. Studenten kunnen van hem leren. De wetenschap groeit erdoor. Op die manier wilde mijn vader voortleven. En zo leeft hij ook voort.'